

ВЛАСОВ
Володимир Іванович,
доктор економічних наук,
доктор сільськогосподарських наук,
головний науковий співробітник
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН
(м. Київ)

ГЛОБАЛЬНІ ФОРМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано дослідження професора А.С. Філіпенка щодо проблем економічної глобалізації.

В статье проанализированы исследования профессора А.С. Филипенко по проблемам экономической глобализации.

In the article researches of professor A.S. Philipenko concerning problems of economical globalization have been analyzed.

Постановка проблеми. Поширення економічних і торговельних зв'язків між країнами привертають все більшу увагу вітчизняних дослідників у пошуках оцінки історії глобальних форм економічного розвитку, їх витоків і результатів під впливом економічної глобалізації.

Аналіз останніх досліджень. Так, у першій в Україні монографії з питань глобальних трансформацій було зазначено про дію об'єктивного закону глобалізації продуктивних сил і виробничих відносин [1] при водночас об'єктивно діючому законі інтеграції світової економіки із тотальною корпоратизацією світу, яка підсилює глобальний державний корпоративний економічний імперіалізм [2].

У свою чергу І.О. Бочан та І.Р. Михасюк вважають, що глобальна економіка – це й історичний, і соціальний процес, змістом якого виступає зростаючий взаємозв'язок та взаємозалежність національних компаній, злиття національних ринків у єдиний світовий ринок [3].

Дослідження у сфері економічних трансформацій в історичному аспекті дозволили проф. Д.Г. Лук'яненку виділити чотири стадії трансформації: початкову, локальну ринкову економіку, транснаціональну і глобальну [4].

Мета статті. Проаналізувати дослідження проф. А.С. Філіпенка щодо глобальних форм економічного розвитку.

Викладення основного матеріалу. Розглядаючи глобалізацію як суспільно-історичний процес, професор А.С. Філіпенко [5, с. 16] виокремив якісні та кількісні ознаки, показники і критерії, які характеризують розгортання економічної глобалізації:

„1) зростаюча взаємозалежність економік різних країн;

2) усе більша цілісність та єдність світового господарства, в основі якого – посилення відкритості національних ринків;

3) поглиблення міжнародного поділу та кооперації праці”.

При цьому А.С. Філіпенко виділяє **три великі поділи праці**: **перший** – між землеробами і пастухами після аграрної революції; **другий** – при виділенні в окрему сферу людської діяльності ремесла; **третій** – як наслідок зростання обсягів внутрішньої та зовнішньої торгівлі, розширення її соціальних та територіальних меж, ускладнення механізмів здійснення наукових операцій, що сприяло формуванню особливого прошарку професійних чи напівпрофесійних торговців [5, с. 131].

Торкаючись періодизації економічної глобалізації, А.С. Філіпенко виділив два глобальних підходи:

1) глобалізація розпочалася ще до періоду Великих географічних відкриттів як *в'ялоплинна глобалізація*, після якої до середини XIX ст. вона перейшла у стадію *повільно прогресуючої глобалізації*, а з середини XIX ст. до 80-х років XX ст. настав етап *біструктурної глобалізації* з протистоянням двох економічних систем;

2) базується на тому, що глобалізація притаманна лише економічному розвитку кінця XX ст. [5, с. 20–21].

За оцінкою А.С. Філіпенка, процес глобалізації слід розглядати як

багаторівневу, ієрархічну систему за такими рівнями:

на світовому рівні – зростання економічної взаємозалежності країн і регіонів;

на рівні окремих країн характеризується відкритістю економіки, часткою зовнішньоторговельного обороту чи експорту у ВВП, обсягом зарубіжних інвестицій та ін.;

галузевий, що характеризується співвідношенням обсягів зустрічної внутрішньогалузевої торгівлі до світового виробництва відповідної галузі і коефіцієнтом спеціалізації галузі;

на рівні компанії оцінюється диверсифікацією своїх надходжень та розміщенням активів у різних країнах [5, с. 22–23].

Як економіст-міжнародник, А.С. Філіпенко, торкаючись моделей економічного розвитку періоду з 1950 року до сьогодні, окреслив зміни парадигми економічного розвитку:

1950–1960 рр. – сукупність послідовних стадій економічного зростання;

1970-ті – передування структурних змін самопідтримуючому зростанню, теорія екзогенного зростання; асиметрична взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників економічного зростання, наявність структурних та інституційних диспропорцій в економіці; залежність країн, що розвиваються, від метрополій і міжнародних фінансових організацій як причина їх слаборозвинутості;

1980-ті – конструктивна роль вільних ринків та їх зовнішня відкритість; лібералізація економіки; приватизація та інституційність трансформацій;

1990-ті – сталий розвиток; ендегенне зростання у відносно відособлених національних економічних системах;

початок 2000-х – „Нова” економіка, економіка знань [5, с. 420].

Розвиток поглядів на економічну глобалізацію А.С. Філіпенко виклав у черговій монографії [6], поклавши в її основу періодизацію змін характеру торговельних відносин.

Архаїчна глобалізація, на його думку, виникла на хвилі міжобщинного, міжплемінного обміну, досягнувши зрілих форм у торгівлі древніх цивілізацій і

держав середньовіччя.

Розвиток *протоглобалізації* він пов'язує з періодом Великих географічних відкриттів, формуванням світового ринку і зародженням індустріальних форм господарювання.

Модерністська глобалізація охоплює період епохи модернізму, досягнувши найвищого рівня перед Першою світовою війною.

Новим етапом стала постколоніальна (органічна) глобалізація, що затвердилася після розпаду СРСР і Східного блоку [6, с. 11].

Нині економічний, соціально-політичний і культурний розвиток відбувається під зростаючим впливом глобалізації, формами процесів якої, за оцінкою А.С. Філіпенка, є:

„зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, лібералізація і дерегуляція руху капіталу;

небачена диверсифікація світових фінансових ринків і ринків технологій;

відчутне зростання ролі ТНК у світових господарських процесах;

загострення глобальної конкуренції;

поява систем глобального, стратегічного менеджменту;

підвищення ролі інформаційних і комунікаційних технологій в економічному розвитку” [6, с. 13].

Узагальнюючи існуючі визначення поняття „глобалізація”, А.С. Філіпенко підкреслює, що вона у своїй розвинутій зрілій формі є продуктом епохи постмодерну як перехід не тільки від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку, а й до стадії формування основ ноосферно-космічної цивілізації.

При цьому А.С. Філіпенко виокремлює шість груп головних індикаторів, які відображають найважливіші риси економічної глобалізації:

1) прямі іноземні інвестиції, як фінансові потоки у ВВП;

2) прибутки інвестора і приймаючої країни в економічному секторі;

3) прибуток від вивезених і ввезених інвестицій як частка загальних ПІІ або економічного сектору;

4) рівень інтернаціоналізації досліджень і розробок у транснаціональних фірмах;

5) рівень інтернаціоналізації поширення технологій в країні в цілому і в індустріальному секторі;

6) рівень інтернаціоналізації торгівлі високотехнологічними товарами в країні та її промисловому секторі [6, с. 15–16].

Торкаючись поняття „дискурс” як способу діалогічно-аргументованої перевірки значущості позитивних і нормативних висловлювань і дій, А.С. Філіпенко в монографії окреслив:

Глобальний економічний дискурс у сучасному теоретичному мейнстрімі, на його думку, стоїть на „трьох китах”:

- 1) економічному розвитку як глобальному процесі;
- 2) ресурсах, джерелах і факторах господарського прогресу;
- 3) цивілізаційній економічній субстанції, як першооснові економічної матерії [6, с. 57].

Дискурс синергізма та „ядро” світ-економіки за такими найбільш характерними економічними особливостями:

- 1) розвинуте ринкове господарство;
- 2) найбільша вичерпаність джерел і факторів індустріального розвитку;
- 3) домінуюче положення у світовій економіці;
- 4) експоненціальне зростання фінансового сектора економіки;
- 5) зміщення центру ваги у сферу послуг;
- 6) раціональний вибір в умовах обмеженості ресурсів;
- 7) поступовий перехід до постекономічної, постматеріальної стадії розвитку;
- 8) зміщення акцентів із забезпеченості потреб виживання на основі максимізації економічного зростання на питання максимізації якості життя [6, с. 64].

Трансформаційний дискурс з такими характеристиками:

- 1) відносна тривалість трансформаційних процесів в економіці;

2) здійснення глибоких інституціональних змін, пов'язаних із перетворенням власності й створенням ринкової інфраструктури;

3) глибока структурна перебудова економіки на сучасній техніко-технологічній та ресурсній базі;

4) перехід до нових джерел і факторів господарської еволюції;

5) органічна взаємодія із зовнішнім економічним середовищем;

6) реструктуризація соціальної політики [6, с. 67–68].

Дискурс девелопментизму з такими основними рисами:

1) низький рівень розвитку;

2) відставання процесу структурної трансформації економіки і збереження традиційного сектору;

3) порівняно високе безробіття;

4) структура і динаміка економіки, яка визначається специфікою наявних факторів виробництва;

5) накопичення капіталоемних товарів, що залежить переважно від їхнього імпорту;

6) нерозвиненість фінансових ринків і кредитно-грошових інститутів;

7) нестабільність, низький рівень прибутку і вузька прибуткова база;

8) макроекономічна нестабільність, що є причиною невпевненості інвесторів;

9) боргова криза [6, с. 80–81].

Разом з тим, А.С. Філіпенко показує особливості розвитку глобалізації через формування п'яти світових торговельних систем:

Перша – з центром у Месопотамії.

Друга – поліцентрична з епіцентрами у Персії, Греції, Римі, Індії, Китаї.

Третя – склалася у період середньовіччя з основним центром у Візантійській імперії, з орієнтацією торгівлі і бурхливою арабською експансією в торговельні центри Середземномор'я, Індійського океану і Південної Африки.

Четверта – пов'язана з Великими географічними відкриттями, науковими і

промисловими революціями, розвитком індустріальної цивілізації.

П'ята, риси якої будуть ясніше після реалізації рішень 20-ти економічно наймогутніших держав світу щодо спільно розробленої системи заходів по подоланню наслідків світової фінансової кризи [6, с. 91-92], до якої додалася внутрішня фінансова криза надпотужного інтегрального об'єднання – ЄС (В.В.).

Протягом четвертої світової торговельної системи значний вплив на її формування мала Європа з її чотирма фазами економічного розвитку:

ліберальний ринок (1900–1913 рр.); автаркія (1914–1950 рр.); регульований ринок (1950–1973 рр.) і неоліберальний ринок (з 1973 р.) [6, с. 88].

Ніби розкриваючи положення G-20 щодо подолання світової фінансової кризи, А.С. Філіпенко сформулював основні детермінуючі фактори координації економічної політики на глобальному рівні:

1) поглиблення і диверсифікація міжнародного поділу праці, надбання ним глобального характеру;

2) підсилення економічної залежності держав і народів при інтенсивній інтернаціоналізації і транснаціоналізації економічного життя;

3) ресурсна проблема, що загострюється з року в рік, погіршення екологічної ситуації у світі, глобальні зміни клімату;

4) необхідність погодження інтересів суб'єктів різного рівня (підприємств, фірм, ТНК, банків, держав, регіональних інтеграційних об'єднань, міжнародних економічних і фінансових організацій) [6, с. 480].

Завершуючи монографію, А.С. Філіпенко зазначив, що механізм оптимізації економічної глобалізації є складною, диверсифікованою сутністю інструментів, методів і способів координації економічної політики на національному, міжнародному і глобальному рівнях, **цільовою функцією якого є максимізація позитивних об'єктів економічної глобалізації та нейтралізації негативних наслідків цього всесвітньо-історичного процесу на сучасному етапі еволюції людської спільноти** [6, с. 493] (виділено нами – В.В.).

Суттєвим положенням висновків А.С. Філіпенка є наведені думки відомого

німецького філософа М. Хайдеггера, який у монографії „Что зовется мышлением?“ написав: „Готов ли сегодняшний человек взять на себя господство над Землею в целом? Пригоден ли сущностный род этого человека для управления теми силами и применения тех властных средств, которые высвобождаются из развертывания существа современной техники и вынуждают человека к непривычным до сих пор решениям?“ Ці питання М. Хайдеггер поставив при аналізі роботи Ф. Ніцше „Так говорил Заратустра” і, відповідаючи на них, зазначив: „Ницше на эти вопросы отвечает отрицательно. Сегодняшний человек к формированию и взятию на себя управление над Землей не готов”.

У свою чергу, А.С. Філіпенко сформулював наступне: „Пусть это положение известного философа послужит, с одной стороны, предостережением для тех глобалистов, которые без страха и сомнения готовы плыть по бурным водам глобализации, преисполненные иллюзией о полной управляемости этим, доселе не виданным по размаху, социально-экономическим и общественно-политическим процессом. С другой стороны, задачей научной мысли, очевидно, является критический анализ работ, в том числе выдающихся ученых, затрагивающих проблемы глобального управления, ибо только на этой основе возможен прогресс и в науке, и в практической деятельности” [6, с. 497].

У цілому, А.С. Філіпенко знайшов нові підходи до оцінки економічної глобалізації в різних її дискурсах та в історичному розрізі.

Список використаних джерел

1. *Білорус О. Г.* Глобальні трансформації і стратегії розвитку: [монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : ІСЕМВ, 1998. – С. 178.
2. *Белорус О. Г.* Экономическая система глобализма : [монографія] / О. Г. Белорус. – К. : КНЭУ, 2003. – С. 102–110.
3. *Бочан І. О.* Глобальна економіка : [підручник] / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк. – К. : Знання, 2007. – С. 23.
4. *Лук'яненко Д. Г.* Глобальна економіка ХХІ століття : людський вимір : [монографія] / Д. Г. Лук'яненко ; за ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 9 – 14.

5. *Філіпенко А. С.* Глобальні форми економічного розвитку : історія і сучасність / А. С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.

6. *Филипенко А. С.* Экономическая глобализация: истоки и результаты / А. С. Филипенко. – М. : Экономика, 2010. – 511 с.